

De rol van geld in de transitie naar een meer circulaire economie

De kern van de strategie van PGGM is de ambitie van haar pensioenfondsklanten waarmaken, ten behoeve van hun deelnemers. De missie van PGGM is het 'mensen helpen met het realiseren van een waardevolle toekomst' en daarom heeft PGGM onder meer een actieve maatschappelijke agenda, zetten we ons via de vereniging PGGM&CO in voor mensen die werken in zorg en welzijn en hebben een grondige kennis opgebouwd aangaande verantwoord beleggen.

Circulaire economie is één van de thema's van de maatschappelijke agenda van PGGM. Een houdbare samenleving is een randvoorwaarde voor een goede oude dag. Hiervoor geldt dat we minder moeten verspillen: grondstoffen, energie en menselijk kapitaal.

Er is (macro-)economisch belang dat de economie minder lineair wordt.

De transitie naar een circulaire economie is bij uitstek een economische agenda. De voorspellingen van grondstoffengebruik (onder meer door het wereldwijd sterk toenemen van de middenklasse) en grondstoffenschaarste (er zijn al vele kritische materialen geïdentificeerd) tonen aan dat het op grote schaal weggooien van producten niet houdbaar is. Een meer circulaire economie vermindert niet alleen (lineaire) risico's en vermindert de kans op een instabiele economie (door prijsschommelingen), maar heeft ook positieve macro-economische effecten: meer werkgelegenheid (een circulaire economie is meer arbeidsintensief en dit effect is vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt), zorgt voor een innovatieprikkel en maakt Nederland minder afhankelijk van andere landen wanneer reeds aanwezige materialen worden hergebruikt (en dus minder afhankelijk van geo-politieke spanningen). Daarnaast zien we dat een meer circulaire economie ook een positieve impact heeft op belangrijke duurzaamheidsuitdagingen als de energietransitie, watergebruik en het uitputten van grondstoffen.

Dat is een complexe transitie...

Circulair ondernemen gaat veel verder dan recycling. Omdat we zien dat vele stakeholders moeten 'meedoen' is de verandering van een wegwerpeconomie naar een economie dat gericht is op behoud van waarde complex. Ondernemen wordt substantieel anders, maar ook van consumenten wordt iets gevraagd, de regelgeving dient de verandering te ondersteunen en financiers moeten snappen dat circulair ondernemen verschilt van lineair ondernemen.

... met grote impact op ondernemen,

De manier waarop producten moeten worden ontworpen en welke materialen worden gebruikt, is een belangrijke eerste stap, maar zeker niet de enige. Circulair ondernemen heeft effect op hoe wordt samengewerkt in de waardeketen en ook op de vraag welke competenties in huis moeten zijn. Op alle fronten zien we dat veranderingen nodig zijn in een bedrijf: van de afdeling inkoop, marketing, financiën tot productie en logistiek. Dit leidt vaak tot fundamentele wijzigingen in het *business model*, de verzameling van het organisatiemodel, waardemodel en verdienmodel¹.

... waaronder de financiële huishouding,

Deze veranderingen hebben ontegenzeggelijk effect op de financiële kant van ondernemen. Impact op kosten en vaak ook op verdienmodellen (bijvoorbeeld omdat circulair ondernemen vaak gepaard gaat met betalen voor gebruik in plaats van bezit). Om deze effecten te onderzoeken, heeft PGGM in december 2014 de werkgroep **FinanCE** opgericht². Deze werkgroep, gelieerd aan de CE100 van de Ellen MacArthur Foundation, heeft onderzocht waarom business modellen wijzigingen en wat de impact daarvan is op de manier waarop een onderneming is gefinancierd. De eerste conclusies zijn gerapporteerd in maart 2016³. Op dit moment wordt in een vervolgonderzoek gekeken naar enerzijds concrete implicaties voor circulair ondernemen (en de marktkansen) en anderzijds het begrip *lineaire risico's* (wat is het risico van het continueren van een lineair model voor ondernemingen en samenleving).

¹ Bijvoorbeeld in Jan Jonker, "Nieuwe business modellen – samen werken aan waardecreatie", 2014

² Werkgroep met inmiddels 16 organisaties uit 9 landen, onder meer PGGM (voorzitter), ING, ABN Amro, Rabobank, Sustainable Finance Lab, Intesa SanPaolo, KPMG, EIB en EBRD.

³ Working Group FinanCE - "Money makes the world go round – will it help to make the economy circular as well?", 2016, zie www.pggm.nl/cereport

... en daarmee ook impact op financiers.

We zien op meerdere fronten veranderingen op het gebied van financiën. Er zijn andere risico's, andere kasstromen en andere kostenstructuren. Dat moeten financiers goed snappen. De meeste financiers wegen circulair ondernemen nog niet mee en kijken door een dominant lineaire bril. Verschillende indicatoren zijn verklaarbaar anders bij circulair ondernemen en dat betekent dat die op waarde moeten worden gewogen, bijvoorbeeld dat producten op de balans van onderneming blijven als ze niet worden verkocht maar louter het gebruik wordt 'verkocht' (*product as a service*). Dit begrijpen en daar juist naar handelen, is het belangrijkste doel van de eerder genoemde werkgroep FinanCE.

Investeren blijft een afweging op gebied van marktkansen en risico's, ...

Uiteindelijk is de rol van financiering niet verschillend: de afweging van de marktkansen in relatie tot risico's. Circulair ondernemen heeft zoals gesteld wellicht andere risico's en kansen dan lineair ondernemen. De werkgroep heeft dan ook geconcludeerd dat er geen specifieke financieringsinstrumenten nodig zijn (zoals circulaire leningen o.i.d.), zolang lineair en circulair adequaat op waarde worden ingeschat. Dat geldt ook voor lineaire risico's, die nu nauwelijks worden meegenomen.

Het aantal circulaire ondernemingen is nog klein en hun gezamenlijke omvang is beperkt; voor de belegger is er dus nog niet veel potentieel. Desalniettemin wil PGGM een actieve rol spelen omdat we begrijpen dat kennis opbouwen en delen over deze noodzakelijke transitie cruciaal is. Wellicht niet voor vandaag of morgen, maar weldegelijk op de middellange termijn.

... en de transitie naar een meer circulaire economie verlangt vooral een gelijk speelveld.

Alle veranderingen moeten gelijkgericht zijn. Afstemming en samenwerking zijn dus zeer belangrijk. Het Rijksbrede programma, vorig jaar gelanceerd door het Ministerie van I&M, is een goede eerste stap in een gecoördineerde aanpak. We zijn er van overtuigd dat een cruciale bijdrage wordt geleverd aan een meer circulaire economie wanneer het speelveld tussen circulair en lineair gelijk wordt. Vandaag de dag zien we dat lineair wordt bevoordeeld: zo zijn de kosten van weggooien voor de consument nul en moeten bij circulair de logistieke kosten van het in de keten houden uiteindelijk door de consument worden betaald, is nog steeds de belastingdruk op materialen een stuk lager dan op arbeid (en circulair ondernemen is meer arbeidsintensief dan materiaalintensief) en zijn de externaliteiten, waarvoor circulair ondernemen een maatschappelijke oplossing biedt, niet ingeprijsd. De beste stimulans om tot een circulaire economie te komen, is een zo gelijk mogelijk speelveld. Immers, krediet verstrekken of investeren in een onderneming of project -die achtergesteld wordt op de markt- is niet verstandig.

Wat is nodig voor een succesvolle transitie?

PGGM en de werkgroep FinanCE werken graag samen met de politiek en overheid om van de transitie een succes te maken. Een gecoördineerde transitie is sneller, beter en goedkoper dan een verandering die stukje bij beetje gedwongen wordt door economische omstandigheden. Dat is in het belang van ons allemaal en dat vergt dus gezamenlijke inspanning van alle partijen. Van de financiële sector mag u verwachten dat we circulair ondernemen goed op waarde schatten, dat we waar nodig onze rol pakken bij het begeleiden van de veranderingen in de financiering van ondernemingen en dat we ons actief aanpassen aan de nieuwe economische omstandigheden die gepaard gaan met circulair ondernemerschap. Naar onze mening zou het openbaar bestuur de volgende drie zaken voortvarend ter hand moeten nemen:

1. Zoals gesteld, is het allerbelangrijkste het zo veel mogelijk **gelijktrekken van het speelveld tussen lineair en circulair** de belangrijkste stap om een meer circulaire economie te bevorderen. Wij adviseren een scherpe analyse daarover te doen. We zijn vanzelfsprekend bereid te participeren.
2. De overheid is een van de grootste inkopers van het land. In haar rol als klant met **een substantiële ambitie op circulair inkopen**, kan de overheid een stevige impuls geven aan de transitie.
3. Daarnaast moet **de overheid, als regisseur**, voldoende slagkracht en ruimte hebben om zowel alle partijen bij elkaar te brengen als de inhoudelijke ambitie hoog te houden. Hiermee impliceren we niet een praatgroep, maar nadrukkelijk een divers samengestelde, actiegerichte en slagvaardige verzameling van relevante partijen.

Onze huidige, lineaire economie is op termijn onhoudbaar. Echter, in onze opinie biedt de noodzakelijke transitie grote kansen voor onze economie en het milieu. We werken daar graag aan mee!